

Επιστημολογία των Κοινωνικών Επιστημών

Διδάσκων : Τζωτζές Σέργιος

Παράδοση: Χειμερινό Εξάμηνο Ακαδημαϊκού Έτους 2020-21

Περίληψη

Το μάθημα αποτελεί εισαγωγή στη προβληματική και τις κύριες κατευθύνσεις της επιστημολογικής θεμελίωσης των κοινωνικών επιστημών με έμφαση στην οικονομική επιστήμη, την κοινωνιολογία και την ψυχολογία. Αναδεικνύοντας το διεπιστημονικό υπόβαθρο των κοινωνικών επιστημών, διερευνώνται τα ιδιαίτερα επιστημικά τους χαρακτηριστικά και η σχέση τους με τις φυσικές επιστήμες. Εξετάζονται βασικά ζητήματα τα οποία προσδιόρισαν ιστορικά το χαρακτήρα και την παραγωγή επιστημονικής γνώσης στις κοινωνικές επιστήμες και προσφέρουν κοινό πεδίο διεπιστημονικής μελέτης με άξονα ερωτήματα/δίπολα όπως: επαγωγή ή παραγωγή; εξήγηση ή κατανόηση, επαλήθευση ή διάψευση; άτομα ή κοινωνικές ολότητες; ενότητα της επιστήμης ή πλουραλισμός; σωρευτική πρόοδος ή ρήξεις στην επιστήμη; Αναπτύσσονται και σχολιάζονται οι παραδοχές και το εννοιολογικό υπόβαθρο των κύριων επιστημολογικών υποδειγμάτων με αναφορά στο έργο κορυφαίων διανοητών και στις διαμάχες που διαμορφώσαν την παραγωγή γνώσης στις κοινωνικές επιστήμες όπως οι διαμάχες περί μεθόδου, αξιακής ουδετερότητας, θετικισμού, ορθολογισμού και κοινωνικής κατασκευής.

Προτεινόμενες Θεματικές

Εισαγωγικές επισημάνσεις - αφηγηματικές έννοιες.

Σκοπός και συστατικά στοιχεία της επιστήμης. Ταξινόμηση των επιστημών. Το “πρόβλημα” της επιστημονικής γνώσης. Ορισμοί και οριοθετήσεις: Επιστημολογία, μεθοδολογία, φιλοσοφία της επιστήμης. Κοινωνικές επιστήμες: ιστορική εξέλιξη και συνοπτική επισκόπηση με έμφαση στην Οικονομική, την Κοινωνιολογία και την Ψυχολογία. Διεπιστημονικότητα: Τι καθιστά αλληλεγγύες τις κοινωνικές επιστήμες; Η συμβολή και η χρησιμότητα της Επιστημολογίας στη διεπιστημονική ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων.

Οι κοινωνικές επιστήμες στο πλέγμα των επιστημών

Το κοινωνικό και η ιστορικότητα: Οι ιδιαιτερότητες και το επιστημολογικό υπόβαθρο των κοινωνικών επιστημών. Φυσικές και κοινωνικές επιστήμες: συγκλίσεις, αποκλίσεις και επιστημολογικές συνεπαγωγές. Η επιστημονική επανάσταση, η μεγάλη επιστημολογική τομή του 17ου αιώνα και οι συνεπαγωγές της. Εμπειρισμός και ορθολογισμός και η επίδραση τους στη θεμελίωση της επιστημολογίας.

Εξήγηση και κοινωνικές επιστήμες

Ορισμός και είδη εξήγησης. Επιστημονική εξήγηση, ερωτήματα τύπου «γιατί». Εξηγούν και εξηγητέο. Αιτιακή εξήγηση και αιτιότητα στις κοινωνικές επιστήμες. Παραγωγή και επαγωγή: ιστορικές καταβολές Rene Descartes και Francis Bacon. Κριτικές. Ο David Hume και “το πρόβλημα της επαγωγής”. Η έννοια και η αναζήτηση «νόμων» στις κοινωνικές επιστήμες. Το παραγωγικό-νομολογικό μοντέλο του Hempel (υπόδειγμα του επικαλύπτοντος νόμου).

Θετικισμός και κοινωνικές επιστήμες

Ιστορικές καταβολές του θετικιστικού υποδείγματος. Θεμελιώδεις αρχές και εννοιολογικό υπόβαθρο της θετικιστικής επιστημολογίας. Κλασικός θετικισμός: Κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο του 19^{ου} αιώνα. Κοινωνιολογία και ο κλασικός θετικισμός του Auguste Comte. Ευρύτερη επίδραση και περαιτέρω επιστημολογικές του επεξεργασίες στις κοινωνικές επιστήμες: Η συμβολή του John Stuart Mill. Η εξελικτική κοινωνιολογία του Herbert Spencer. Ο Emile Durkheim και η επιστημική υπόσταση της κοινωνιολογίας.

Λογικός θετικισμός και λογικός εμπειρισμός στις κοινωνικές επιστήμες

Ιστορικές και πνευματικές καταβολές. Κύριοι εκπρόσωποι και βασικές αρχές της “επιστημονικής κοσμοαντίληψης”⁵— Θετικισμός, εμπειρισμός και λογική ανάλυση. Απόρριψη της μεταφυσικής και των

δεοντολογικών/αξιολογικών κρίσεων. Το κριτήριο της επαληθευσιμότητας. Ενότητα της επιστήμης και αναγωγισμός. Ο λογικός εμπειρισμός και η κυριαρχία της παραδεδομένης άποψης (received view). Θεμελιακές αρχές, αμφισβήτηση και παρακμή της παραδεδομένης άποψης. Η θέση Duhem-Quine. Κριτική της Σχολής της Φρανκφούρτης και του T.S. Kuhn .

Η ιστοριστική-κοινωνική στροφή και ο Thomas Kuhn

Η κοινωνική και ιστορική διάσταση της γνώσης. Το μοντέλο επιστημονικής αλλαγής του Kuhn: Κανονική και εξαιρετική επιστήμη (extraordinary science), επιστημονικά παραδείγματα, επιστημονική κοινότητα — Γρίφοι και ανωμαλίες- Ασυμμετρότητα (incommensurability)- Αλλαγή παραδείγματος και επιστημονικές επαναστάσεις. Κριτικές της κουνιανής θεώρησης και αποτίμηση.

Ο Karl Popper και η λογική της επιστημονικής ανακάλυψης. Η «φυσικοποιημένη» πραγματιστική επιστημολογία του Quine.

Η εξελικτική επιστημολογία και ο κριτικός ορθολογισμός του Popper, Βασικές παραδοχές. Διαψευσιμότητα και το ζήτημα οριοθέτησης (demarcation). Η μέθοδος δοκιμής-εξάλειψης των λαθών. Ο μεθοδολογικός ατομικισμός και η ανάλυση της κατάστασης. Η κοινωνική σκέψη του Popper. Κριτικές και αποτίμηση. Ο W. van Orman Quine και η φυσικοποιητική (naturalised) στροφή. Η απόρριψη της αρχής της επαληθευσιμότητας. Η αμφισβήτηση των δυο δογμάτων του εμπειρισμού. Υποκαθορισμός (underdetermination) της θεωρίας.

Imre Lakatos και Paul Feyerabend

Η δομή των επιστημονικών ερευνητικών προγραμμάτων του Lakatos. Βασικές παραδοχές: Ο σκληρός πυρήνας και η «αρνητική ευρετική» (negative heuristics), προστατευτική ζώνη και θετική ευρετική στην εξέλιξη της επιστημονικής γνώσης. Επιστημολογικός αναρχισμός του Paul Feyerabend: Απόρριψη του κριτηρίου διαψευσιμότητας του Popper, αμφισβήτηση του ορθολογισμού, ασυμμετρότητα θεωριών, επιστημική δημιουργικότητα ενάντια σε μεθόδους, επιστήμη και εξουσία.

Ερμηνευτική επιστημολογία – Wilhelm Dilthey και Max Weber

Κύρια χαρακτηριστικά και πρόδρομοι (J.M.Chladenius και Fr.Schleiermacher). Η ερμηνευτική επιστημολογία του W. Dilthey: κατάταξη των επιστημών, ιστορικότητα και αναφορικότητα, κατανόηση και εξήγηση, περιγραφική και αναλυτική ψυχολογία. Η επιστημολογική στόχευση του Weber: Αξιολογική ουδετερότητα και αξιολογική σχετικότητα (value relevance), εξηγητική κατανόηση και κατανοητική μέθοδος (verstehen), ιδεότυποι, δράση και άτομο, ατομικό πράττειν και ορθολογική δράση. Η ανάπτυξη του καπιταλισμού κατά Weber—Κράτος, εξουσία και γραφειοκρατία.

Διαλεκτική θεώρηση της επιστημολογίας

Βασικές αρχές και καταβολές. Ο Karl Marx και η διαλεκτική υλιστική προσέγγιση στην επιστημονική ανάλυση. Υλιστικό και ιστορικό πλαίσιο εξήγησης. Βάση και εποικοδόμημα. Η μέθοδος της πολιτικής οικονομίας. Επιστημολογική αποτίμηση του έργου του Μαρξ. Η Σχολή της Φρανκφούρτης: Adorno και Horkheimer - Κριτική του θετικισμού και του επιστημονισμού.

Άλλες προσεγγίσεις στην επιστημονική γνώση

Κοινωνιολογία της επιστήμης. Η Κοινωνιολογία της επιστημονικής γνώσης και ο Karl Mannheim. Κονστρουκτιβισμός και η κοινωνική κατασκευή της επιστημονικής γνώσης. Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας (Berger και Luckmann). Το Ισχυρό Πρόγραμμα στην Κοινωνιολογία της Επιστημονικής Γνώσης (D.Bloor, B.Barnes, B.Latour). Οι Shapin και Schaffer, Ο «Λεβιάθαν και η Αεραντλία» (1985).

Ο μεταμοντερνισμός στην επιστημολογία.

Επιστημολογία της Ψυχολογίας

Θέση και ιδιαιτερότητες της Ψυχολογίας στο πλέγμα των επιστημών. Εννοιολογική συγκρότηση της ψυχολογικής γνώσης. Η γενετική επιστημολογία του Piaget: συμβολή στην επιστημολογική οριοθέτηση της ψυχολογίας και περιορισμοί. Η επίδραση του εμπειρισμού, του θετικισμού και

πραγματισμού στη διαμόρφωση του συμπεριφορισμού και γνωστικού συμπεριφορισμού. Η φαινομενολογία και η συμβολή της στη διαμόρφωση της ανθρωπιστικής και υπαρξιακής ψυχολογίας. Κριτικές προσεγγίσεις της ψυχολογίας.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Hollis, Martin. 2005. *Φιλοσοφία των Κοινωνικών Επιστημών: Μια εισαγωγή*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική
- Little, Daniel. 2018. *Φιλοσοφία των Κοινωνικών Επιστημών: Είδη Κοινωνικής Εξήγησης*. Αθήνα: Οκτώ.
- Δεληγιώργη, Αλεξάνδρα. (2011). *Φιλοσοφία των Κοινωνικών Επιστημών Θετικιστικού, Ερμηνευτικού και Διαλεκτικού Τύπου*. Θεσσαλονίκη: Ζήτη.
- Δαφέρμος, Μανόλης. (2006). *Μεθοδολογική κρίση της Ψυχολογίας: ιστορική προέλευση και σύγχρονες τάσεις*. Στο Μ. Πουρκός (Επιμ.). 'Κοινωνικο-ιστορικο-πολιτισμικές προσεγγίσεις στην Ψυχολογία και την Εκπαίδευση'⁵ (σελ. 137-169). Αθήνα: Ατραπός.
- Ψυχοπαίδης, Κοσμάς και Γεράσιμος Κουζέλης, (Επιμ.) 1996. *Επιστημολογία, των Κοινωνικών Επιστημών*. Αθήνα: Νήσος.
- Craib, Ian. 2003. *Κλασική Κοινωνική Θεωρία. Μια Εισαγωγή στη Σκέψη των Μαρξ, Βέμπερ, Ντυρκέμ και Ζίμμελ*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Keat, Russel and John Urry. 1975. *Social Theory as Science*. London: Routledge & Paul.
- Rosenberg, Alexander. 2017. *Φιλοσοφία των Κοινωνικών Επιστημών*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Salmon, Wesley et al. 2001. *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία της Επιστήμης*. Επιμ. Α. Μπαλτάς. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.